Valiokunnan lausunto HaVL 17/2020 vp– HE 87/2020 vp, HE 114/2020 vp

Hallintovaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle työllisyyden edistämisen kuntakokeilusta

Hallituksen esitys eduskunnalle työllisyyden edistämisen kuntakokeilusta annetun hallituksen esityksen (HE 87/2020 vp) täydentämisestä

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle työllisyyden edistämisen kuntakokeilusta (HE 87/2020 vp): Asia on saapunut hallintovaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle.

Hallituksen esitys eduskunnalle työllisyyden edistämisen kuntakokeilusta annetun hallituksen esityksen (HE 87/2020 vp) täydentämisestä (HE 114/2020 vp): Asia on saapunut hallintovaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut (etäkuuleminen):
- neuvotteleva virkamies Elina Isoksela, työ- ja elinkeinoministeriö
- hallitussihteeri Meri Pensamo, työ- ja elinkeinoministeriö
- hallitussihteeri Eeva Vartio, työ- ja elinkeinoministeriö
- johtava asiantuntija Tanja Ståhlberg, työ- ja elinkeinoministeriö
- neuvotteleva virkamies Lari Anttonen, työ- ja elinkeinoministeriö
- erityisasiantuntija Antto Korhonen, valtiovarainministeriö
- erityisasiantuntija Simo Mentula, valtiovarainministeriö
- neuvotteleva virkamies Susanna Rahkonen, sosiaali- ja terveysministeriö
- oikeusturvayksikön päällikkö Päivi Lahtinen, Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto
- johtava asiantuntija Olli Päärnilä, Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
- johtaja Eija Mannisenmäki, Hämeen TE-toimisto
- ohjaamokoordinaattori Miia Autto, Lapin TE-toimisto
- johtaja Tiina Korhonen, Uudenmaan TE-toimisto
- johtava lakimies Tarja Krakau, Suomen Kuntaliitto
- kehittämispäällikkö Erja Lindberg, Suomen Kuntaliitto
- työllisyyspalvelujen päällikkö Hilla-Maaria Sipilä, Espoon kaupunki
- työllisyysasiantuntija Juha Heinonen, Kuhmon kaupunki

Valmis
5.0

- työllisyyspalvelujen päällikkö Stefan Fri, Raaseporin kaupunki
- työllisyyskoordinaattori Marjo Leinonen, Sotkamon kunta
- työllisyysjohtaja Regina Saari, Tampereen kaupunki
- talous- ja henkilöstöjohtaja Pirkko-Liisa Kopakkala, Suupohjan koulutuskuntayhtymä Vuoksi
- toimitusjohtaja Merru Tuliara, Henkilöstöpalveluyritysten Liitto ry
- asiantuntija, elinkeinopolitiikka Tuomas Ylitalo, Palvelualojen työnantajat PALTA ry
- erityisasiantuntija Päivi Kiiskinen, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
- varapääluottamusmies Marika Englund, Työ- ja elinkeinohallinnon henkilöstöliitto THHL ry
- varapuheenjohtaja Merja Toijonen, Työ- ja elinkeinohallinnon henkilöstöliitto THHL ry
- toiminnanjohtaja Jukka Haapakoski, Työttömien Keskusjärjestö ry
- professori Olli Mäenpää

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:
- Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten sekä työ- ja elinkeinotoimistojen kehittämis- ja hallintokeskus
- Pohjois-Karjalan TE-toimisto
- Varsinais-Suomen TE-toimisto
- Kansaneläkelaitos
- Helsingin kaupunki
- Hollolan kunta
- Oulun kaupunki
- Kaustisen seutukunta
- Mielenterveyden keskusliitto
- Akava ry
- Ammattiliitto Pro ry
- Ammattiosaamisen kehittämisyhdistys AMKE ry
- Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry
- Julkisalan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKO ry
- Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry
- STTK ry
- Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
- Suomen Yrittäjät ry

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Kokeilun lähtökohdat

Hallituksen esityksessä HE 87/2020 vp ehdotetaan säädettäväksi laki työllisyyden edistämisen kuntakokeilusta. Lakiehdotus liittyy hallitusohjelman työllisyystavoitteeseen ja kuntien vastuun vahvistamiseen työllisyyspalveluissa. Tarkoituksena on selvittää erityisesti vaikutuksia avoimille työmarkkinoille työllistymiseen ja työllistymispolkujen pituuteen. Täydentävässä esityksessä HE 114/2020 vp ehdotetaan kokeilun laajentamista ja eräitä täsmennyksiä ja korjauksia alkuperäiseen esitykseen.

Valiokunnan lausunto HaVL 17/2020 vp

Hallintovaliokunta kannattaa kuntien roolin vahvistamista työllisyyspalvelujen järjestäjänä. Kuntien vastuun kasvattaminen työvoimapalvelujen järjestäjänä tarjoaa myönteisiä mahdollisuuksia esimerkiksi parempaan tiedonvälitykseen eri palveluntarjoajien välillä sekä julkisten työvoimapalveluiden tehokkaampaan yhteensovittamiseen kuntien vapaaehtoisesti järjestämien työllisyyspalveluiden kanssa. Kunnat tuntevat oman alueensa ja monialaisina viranomaisina pystyvät arvioimaan asiakkaan palvelutarpeita laajasti ja ohjaamaan asiakkaan koulutuspalveluihin, työkyvyn arviointiin, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin sekä Kansaneläkelaitoksen kuntoutuspalveluihin heti työttömyyden alkaessa.

Täydentävässä esityksessä HE 114/2020 vp ehdotetaan sääntelyä täsmennettäväksi muun muassa siten, että kokeilun kohteena olevista tehtävistä vastaa kokeilualueen kunta. Hallintovaliokunta toteaa, että ehdotettu täsmennys on tarpeellinen, jotta vastuutaho on kaikissa tilanteissa selvä. Kunta voi alkuperäisen esityksen mukaisesti sopia järjestämisvastuun siirrosta toiselle samaan kokeilualueeseen kuuluvalle kunnalle kuntalain (419/2015) mukaisesti, ja kokeilualueen kunnat voivat sopia kuntalaissa tarkoitetuista yhteistoiminnan muodoista tehtävien hoitamiseksi. Kokeilualueen kuntien yhteistyö on kokeilun lähtökohta, mutta vastuu siirtyvistä tehtävistä on viime kädessä kullakin kokeilualueen kunnalla.

Hallintovaliokunta pitää myönteisenä, että kokeilussa on mukana kuntia, jotka eivät ole ennen osallistuneet vastaaviin kokeiluihin, sekä niitä kuntia, joilla on jo aiempaa kokemusta. Alkuperäistä hakua on täydennetty 12.5.—26.6.2020 järjestetyllä haulla. Täydentävän haun perusteella hallituksen esityksessä HE 114/2020 vp ehdotetaan kokeiluun lisättäväksi kuusi uutta kokeilualuetta. Lisäksi neljään alkuperäiseen alueeseen lisättäisiin kunta tai kuntia. Selvityksen mukaan täydentävässä haussa on haluttu kiinnittää huomiota kokeilulle asetettujen kriteerien ja reunaehtojen lisäksi siihen, että mukaan saataisiin riittävästi erikokoisia ja myös kaksikielisiä kuntia. Valiokunta pitää näitä perusteita erittäin tärkeinä ja perusteltuina. On kuitenkin valitettavaa, että Kirkkonummen sekä Vihdin ja Karkkilan hankkeet ovat ainoat, jotka eivät ole päässeet kokeiluun mukaan.

Kokeilulla tavoitellaan tietoa muun muassa siitä, miten kokeilun asiakasryhmän työllisyyspalvelujen vaikuttavuus ja asiakastyytyväisyys kehittyvät, kun palvelut järjestää valtion sijasta kunnan tai usean kuntaryhmän muodostama kokeilualue. Kokeiluja seurataan jatkuvan tilastoseurannan avulla ja kokeilun tuloksia arvioidaan valtioneuvoston yhteisenä tutkimus- ja selvityshankkeena. Kokeilujen luotettava vaikutusten arviointi edellyttää sitä, että kokeilukunnille tai kokeiluun osallistuville kuntien asukkaille pystytään muodostamaan keskimäärin samankaltaiset verrokkiryhmät. Käytännössä luotettavan arvioinnin toteuttaminen edellyttäisi esimerkiksi satunnaistamiseen perustuvien koeasetelmien luomista. Vaikutusten arviointia on mahdollista toteuttaa myös esimerkiksi tilastolliseen kaltaistamiseen perustuvien vertailuasetelmien avulla.

Hallituksen esityksen HE 87/2020 vp perusteluissa (s. 31—32) todetaan kokeilun laajuuden olevan jonkin verran ongelmallinen verrokkien löytämisen kannalta. Tästä syystä kokeilun verrokkiasetelma on tarkoitus rakentaa kuntapohjaisesti, ei asiakasryhmäkohtaisesti. Lisäksi vertailukunnat pyritään rakentamaan synteettisellä menetelmällä eli yhdistelemällä olemassa olevien kuntien ominaisuuksia toisiinsa. Valiokunnan käsityksen mukaan on myös mahdollista rakentaa erilaisia pienempiä koeasetelmia pohjautuen yksilötason aineistoihin. Vaikutusten arvioinnissa on tärkeää huomioida se, että kokeilu on osa laajempaa työllisyyden parantamiseen tähtäävää ko-

konaisuutta. Lisäksi on huomioitava valmisteilla olevan sote-uudistuksen vaikutukset kunnan rooliin sosiaali- ja terveyspalveluissa ja kokeilussa luotaviin palvelumalleihin.

Kokeilun kohderyhmään kuuluisivat työttömät työnhakijat, työllistettynä olevat ja työllistymistä edistävissä palveluissa olevat, joilla ei ole oikeutta ansiopäivärahaan, sekä kaikki alle 30-vuotiaat ja kaikki maahanmuuttajat sekä vieraskieliset. Hallintovaliokunta kiinnittää tässä yhteydessä huomiota siihen, että myös ikääntyneissä on työllisyyspotentiaalia, ja esittää, että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta arvioisi kuntakokeilun kohderyhmää vielä tästä näkökulmasta.

Hallintovaliokunta pitää ehdotettua sääntelyä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunnan mielestä olennaista on se, että sääntely mahdollistaa työllisyyspalvelujen järjestämiseksi erilaiset kuntien yhteistoiminnan muodot ja joustavan yhteistyön niin TE-hallinnon kuin kolmannen sektorin ja muiden toimijoiden kanssa asiakkaiden ja työnantajien tarpeet ja alueelliset ja paikalliset erityispiirteet huomioivalla tavalla. Valiokunta kiinnittää lisäksi huomiota siihen, ettei esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön ohjeistuksella tarpeettomasti rajoitettaisi kuntien toimintamahdollisuuksia. Työllisyyden kuntakokeiluja on toteutettu jo aikaisemmin vuosina 2012—2015 ja 2017—2018. Hallintovaliokunnan mielestä on tärkeää, että toimia työllisyyden edistämiseksi toteutetaan, ja on hyvä, että pyritään kohti pysyvämpää ratkaisua.

Resursointi

Hallituksen esityksen HE 87/2020 vp mukaan valtiolta siirtyy kokeilualueille henkilökiertoon TE-toimistojen virkamiehiä siinä suhteessa, jossa asiakkaita siirretään kokeilualueiden asiakkaaksi. Valtiolta kuntiin siirtyvän perusresurssin tarkoitus on säilyttää työnhakijoiden nykyinen palvelutaso. Kokeilualueiden johdon ja valvonnan alaiseksi siirtyvien henkilöiden palvelussuhteet valtioon säilyvät ennallaan, ja valtio vastaa tämän henkilöstön kustannuksista.

Esityksen mukaan valtio vastaa myös 9,3 miljoonan euron lisäkustannuksista, jotka aiheutuvat tietojärjestelmien muutoksista, käytön tukipalveluista kokeilualueille ja kokeilun laillisuusvalvonnan järjestämisestä.

Kokeilualueilta on kokeiluun hakeutuessa edellytetty kokeilun aikana vuositasolla panostuksia, jotka vastaavat 15 %:a kokeilualueen kuntien yhteenlasketusta vuoden 2018 työmarkkinatukiosuudesta. Kuntien panokseen lasketaan mukaan myös kuntien työllisyyden hoidon henkilöstömenot.

Hallintovaliokunta pitää välttämättömänä, että kokeilun toimeenpanon asianmukaisesta resursoinnista huolehditaan. Resursoinnin riittävyyttä on tarpeen arvioida määräajoin, jottei vaaranneta työnhakijoiden lakisääteisen palvelun toteutumista. Esimerkiksi koronapandemia on lisännyt sekä kokeilujen että TE-toimistojen asiakasryhmiin kuuluvien henkilöiden määrää huomattavasti (erityisesti lomautetut ja nuoret). Myös kuntien taloudellinen tilanne on huolestuttava. Mahdolliset lisäpanostukset työllisyyden hoitoon tulee jakaa tasapuolisesti kokeilukuntien ja TE-toimistojen kesken ja huomioiden tapahtuvat muutokset.

ELY-keskukset seuraavat kuukausittain sekä siirtyneen määrärahan että kuluvan vuoden talousarvion määrärahan sitomista päätöksiin sekä määrärahan lopullista maksatusta. Työ- ja elinkei-

noministeriö seuraa määrärahan käyttöä sekä ELY- että kokeilualueittain. Ajankohtaisen seurantatiedon pohjalta vuoden aikana määrärahaa voidaan kohdentaa tarvittaessa uudelleen. Hallintovaliokunta pitää tärkeänä, että päätöstentekijöillä on ajantasainen kuva siitä, kuinka paljon rahaa on käytettävissä uusiin päätöksiin.

Tehtävien ja asiakkaiden siirtämiseen liittyviä näkökohtia

Esityksen mukaan julkista valtaa sisältävien siirtyvien tehtävien arvioidaan asettavan haasteita asiakkaiden yhdenvertaisuudelle ja yhtenäisen ratkaisulinjan noudattamiselle. Hallintovaliokunta toteaa kokeilun merkitsevän työvoimahallinnon asiakkaiden alueellisesti erilaista kohtelua sillä perusteella, että osa asiakkaista pysyy edelleen TE-toimistojen asiakkaina, kun taas osa asiakkaista siirtyy kuntien asiakkaiksi. Vaikka TE-toimistojen lakisääteisiä tehtäviä siirtyy kokeilun myötä kunnille, näiden tehtävien toimeenpanoa sekä asiakkaiden oikeuksia ja velvollisuuksia määrittelevä aineellinen lainsäädäntö pysyy kuitenkin ennallaan. Koska lakisääteisiä työllisyyspalveluja ja asiakkaan oikeuksia saada työllisyyspalveluja koskevaa lainsäädäntöä ei ehdoteta muutettavaksi, asiakkaiden oikeudellinen asema pysyy samana riippumatta siitä, ovatko he valtion viranomaisen vai kunnan asiakkaina. Tämän voidaan arvioida vähentävän epäyhdenvertaisen kohtelun mahdollisuuksia. Lisäksi hallituksen esityksessä HE 114/2020 vp ehdotetaan tehtäviin täydennyksiä, jotka ovat merkittäviä asiakkaiden yhdenvertaisuuden kannalta. Sekä TE-toimistojen ja kokeilualueiden että eri kokeilualueiden välillä voi kuitenkin syntyä eroja lainsäädännön soveltamisessa. Toisaalta kokeilun keskeisenä ja hyväksyttävänä tarkoituksena on selvittää, minkälaisia eroavuuksia käytännössä mahdollisesti aiheutuu työvoimapalveluissa ja asiakkaiden oikeuksien toteuttamisessa, kun vastuu tehtävistä on kunnilla.

Asiakkaiden siirtoon sovellettaisiin lakiehdotuksen 5 §:ää. Siirtämisen perusteet määräytyvät suoraan lain mukaan, eikä siirtäminen sinänsä vaikuta asiakkaan oikeuksien tai velvollisuuksien sisältöön. Hallintovaliokunta kiinnittää kuitenkin huomiota pykälän 3 momenttiin, jonka mukaan TE-toimisto voi perustellusta syystä jättää asiakkaan siirtämättä kokeilualueen asiakkaaksi. Hallituksen esityksen HE 87/2020 vp perustelujen (s. 52—53, 79) mukaan säännöksen tarkoituksena on estää asiakkaan kannalta epätarkoituksenmukaiset asiakassuhteet kokeilualueisiin ja edistää kielellisten oikeuksien toteutumista. Asiakkaan siirtämättä jättäminen "perustellun syyn" perusteella vaikuttaa kuitenkin varsin väljältä ja tulkinnanvaraiselta sääntelyltä, jota olisi aiheellista täsmentää perustelujen mukaisesti. Hallintovaliokunta esittää 5 §:n 3 momentin täsmentämistä esimerkiksi seuraavalla tavalla:

> "Työ- ja elinkeinotoimisto voi jättää asiakkaan siirtämättä kokeilualueen kunnan asiakkaaksi *asiakkaan kielellisten oikeuksien turvaamiseksi, asiakkaan kannalta epätarkoituksenmukaisen asiakassuhteen välttämiseksi tai muusta perustellusta syystä.*"

Hallintovaliokunta korostaa, että kokeilualueen kunnilla tulee olla riittävän ajoissa riittävä tieto lain piirin tulevista kuntalaisista.

Kuntien järjestämät palvelut ja työttömyysturvan vastikkeellisuus

Kokeilualueen kunnan järjestämistä julkisista työvoima- ja yrityspalveluista ehdotetaan säädettävän lain 8 §:ssä. Kokeilualueen kunta muun muassa tarjoaa asiakasryhmiinsä kuuluville työttö-

mille työnhakijoille neuvontapalveluja ja hoitaa asiakkaan palveluohjauksen. Kokeilualueen kunta olisi toimivaltainen myöntämään myös erilaisia etuuksia, kuten esimerkiksi julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetussa laissa (916/2012) tarkoitettua palkkatukea (työnantajalle) ja starttirahaa. Kokeilualueen kunnan tehtävänä on myös antaa eräitä työvoimapoliittisia lausuntoja, mistä säädettäisiin 10 §:ssä.

Hallituksen esityksessä HE 114/2020 vp ehdotetaan lakiehdotukseen lisättäväksi uusi 7 a §, jossa säädettäisiin kokeilualueen kunnan velvollisuudesta järjestää asiakkailleen työnhakijan haastattelut ja vastata haastatteluihin liittyvistä tehtävistä, kuten palvelutarpeen arvioinnista, TE-toimiston sijaan. Ehdotetun lain 7 b §:ssä säädetään kokeilualueen kunnan suunnitelmia koskevista tehtävistä, kuten asiakkaan työllistymissuunnitelman tai aktivointisuunnitelman laatimisesta. Tällainen suunnitelma voi sisältää sekä valtiolta kunnalle siirtyviä palveluja että kunnan yleisen toimialan ja oman rahoituksen turvin järjestämiä palveluja.

Hallintovaliokunta pitää tärkeänä, että ratkaisuja haetaan asiakkaan kanssa sopimalla ja yhdessä miettimällä. Valiokuntakäsittelyn yhteydessä on esitetty myös kysymyksiä mahdollisista seuraamuksista ja kannusteista.

Lakiehdotuksen 15 §:n mukaan kokeilualueen kunnan asiakkaana olevan työttömän työnhakijan yleisenä velvollisuutena on hakeutua ja osallistua 7 b §:n 1 momentissa tarkoitetussa suunnitelmassa sovittuihin palveluihin, jotka tukevat hänen työnhakuaan ja edistävät hänen työmarkkinavalmiuksiaan ja työllistymistään. Kokeilualueen kunnan järjestämästä, työttömyysturvalain (1290/2002) 2 a luvun 12 §:ssä tarkoitetusta palvelusta kieltäytymiseen ja sen keskeyttämiseen sovellettaisiin työttömyysturvalain 2 a luvun säännöksiä työ- ja elinkeinotoimiston järjestämästä palvelusta kieltäytymisestä ja keskeyttämisestä, jonka seurauksena voi olla työttömyysetuuden menetys määräajaksi.

Kunnan yleisen toimialan ja oman rahoituksen turvin järjestämät palvelut eivät ole työttömyysturvalain 2 a luvun 12 §:ssä tarkoitettuja palveluita. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että näistä palveluista kieltäytyminen olisi vailla seuraamuksia. Kuntien omien palveluiden velvoittavuutta arvioidaan työttömyysturvalain 2 a luvun 11 §:n perusteella. Selvityksen mukaan kokeilualueen kunnan yleisen toimialan ja oman rahoituksen turvin järjestämät ja tuottamat palvelut voivat olla työnhakijaa työttömyysetuuden jatkumisen edellytyksenä velvoittavia, jos palveluun osallistumisesta on sovittu suunnitelmassa. Työnhakija menettää oikeutensa työttömyysetuuteen 60 päivän ajalta, jos hän ilman laissa tarkoitettua pätevää syytä laiminlyö hakea työtä ja parantaa työllistymisedellytyksiä suunnitelmassa sovitulla tavalla.

Julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain ja työttömyysturvalain nykyisiä säännöksiä vastaavasti työnhakijalle ei asetettaisi korvauksetonta määräaikaa, jos hän kieltäytyisi osallistumasta kokeilualueen kunnan osoittamiin työkyvyn tutkimuksiin ja arviointeihin, vaikka tutkimuksesta tai arvioinnista olisi sovittu hakijan kanssa laaditussa suunnitelmassa. Työkyvyn tutkimuksista ja arvioinneista kieltäytyminen johtaisi työnhaun voimassaolon päättymiseen. Työttömyysetuuden maksaminen edellyttää työnhaun voimassaoloa.

Työttömälle työnhakijalle on myös kannusteita. Selvityksen mukaan valtiolta siirtyvien työllistymistä edistävien palvelujen ajalta työttömyysetuus maksetaan korotettuna, jos palvelusta on so-

vittu työllistymissuunnitelmassa tai työllistymissuunnitelmaa korvaavassa suunnitelmassa. Muiden palvelujen kuin työttömyysetuudella tuetun omaehtoisen opiskelun ajalta maksetaan kulukorvausta. Kuntien omien palveluiden ajalta maksetaan normaalia ns. passiiviajan työttömyysetuutta.

Tiedonsaantioikeudet

Aikaisemmista kuntakokeiluista poiketen tässä kokeilussa kokeilualueen kunnilla on lakiehdotuksen 14 §:n 1 momentin mukaisesti velvollisuus käyttää kyseisessä laissa tarkoitettujen tehtävien järjestämisessä ja tuottamisessa työ- ja elinkeinotoimiston asiakastietojärjestelmää henkilöasiakasta ja työnantajaa koskevien tietojen käsittelemiseksi.

Mainitun 14 §:n 2 momentin mukaan KEHA-keskus voi kunnan hakemuksesta myöntää virkamiehelle käyttöoikeuden järjestelmään, jos se on välttämätöntä kokeilulaissa tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi. Käyttöoikeuden myöntämiselle asetetaan säännöksessä lisävaatimus, että henkilön kokeilulaissa tarkoitetut tehtävät tai tässä laissa tarkoitettuihin palveluihin, tukiin tai asiakasprosesseihin liittyvät valvonta-, kehittämis-, seuranta-, tilastointi-, ennakointi- tai ohjaustehtävät muodostavat vähintään puolet henkilön tehtävänkuvasta eikä asiakastietojen käyttötarve ole satunnaista tai harvinaista.

Koska kokeilualueen kunnan tehtävät liittyvät sen omien kuntalaisten palveluun, kunnan virkamiehen pääsy henkilöasiakasrekisteriin on järjestelmässä rajattu oman kokeilualueen henkilöasiakkaisiin. Työnantajarekisteriin kokeilualueen kunnan virkamiehellä on pääsy ilman aluerajausta.

Työnantaja- ja yrityspalvelut eivät kokeilussa siirry TE-toimistoilta kunnille, vaan kunnalla on TE-toimiston kanssa rinnakkainen mahdollisuus ottaa työnantajilta vastaan työpaikkailmoituksia, tallentaa niitä järjestelmään ja tehdä työnhakijaesittelyjä kaikille työnantajarekisterissä oleville työnantajille kokeilukunnan henkilöasiakkaista. Selvityksen mukaan kokeilukunnan virkamies voi avointen työpaikkailmoitusten lisäksi avata työnantajan kanssa sovitusti avoimen palkkatuetun työpaikan (sijoitusmahdollisuus) tai työkokeilumahdollisuuden työnantajan tietoihin.

Ainoastaan pääsyä tiettyihin työnantajarekisterin tietoihin, jotka eivät liity kunnan tehtäviin, on rajattu. Kokeilualueen kunnan tehtäviin ei kuulu mm. yhteishankintakoulutuksiin, muutosturvatilanteisiin/yhteistoimintaneuvotteluihin, yrityksen kehittämispalveluihin, vuorotteluvapaaasioihin ja kansainväliseen työnvälitykseen liittyvät tehtävät, eikä kokeilualue siksi voi nähdä näihin tehtäviin liittyviä yhteydenottoja työnantajan tiedoissa.

Hallituksen esityksen HE 114/2020 vp mukaan kokeilualueen kunta on yleisen tietosuoja-asetuksen 28 artiklassa tarkoitetussa käsittelijän vastuussa henkilötietojen käsittelystä työ- ja elinkeinotoimiston asiakastietojärjestelmässä kokeilun soveltamisen ajan. Kokeilualueen kunta on siten tietosuoja-asetuksen mukainen henkilötietojen käsittelijä, joka käsittelee asiakastietojärjestelmässä tietoja rekisterinpitäjien, tässä tapauksessa KEHA-keskuksen ja TE-toimistojen, lukuun.

Hallintovaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että edellä mainittu käyttöoikeuksien rajausta koskeva 14 §:n 2 momentin sääntely voi aiheuttaa käytännössä soveltamisongelmia kuntakentässä.

Pienemmissä kunnissa ei ole tavatonta, että työllisyyspalveluiden hoitaminen muodostaa alle puolet henkilön tehtävänkuvasta. Tietojärjestelmään pääsy tarvittaessa olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää tehtävien hoitamiseksi.

Yleisessä tietosuoja-asetuksessa säädetään henkilötietojen käsittelyn periaatteista ja rajoituksista. Kansallisesti työhallinnon henkilöasiakasta koskevat tiedot ovat lisäksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) mukaisesti salassa pidettäviä. Perustuslakivaliokunnalla on laaja tulkintakäytäntö yksityisyyden suojan piiriin kuuluvien henkilötietojen ja arkaluonteisten tietojen käsittelyä koskevasta sääntelystä. Hallintovaliokunnalle esitetyn selvityksen mukaan lakiehdotuksessa ei ole katsottu mahdolliseksi toteuttaa pääsyä työ- ja elinkeinohallinnon asiakastietoihin kuntien muiden toimialojen kuin työllisyyspalvelujen ja TYP-toiminnan henkilöstölle. Henkilön, jonka tehtävänkuvasta työllisyyspalvelut muodostavat alle puolet, ei tämän mukaisesti katsottaisi siten lukeutuvan työllisyyspalvelujen ja TYP-toiminnan henkilöstöön.

Resurssejaan yhdistämällä kokeilun lähtökohdan mukaisesti pientenkin kuntien henkilöstön voi olla mahdollista täyttää käyttöoikeuden myöntämisen edellyttämä vaatimus 50 %:n työpanoksesta. Hallintovaliokunta haluaa kuitenkin korostaa, että tiedon saamisen tarkoituksena on kyetä auttamaan ihmisiä oikealla tavalla oikealla hetkellä. Hallintovaliokunta pitää tärkeänä, että tähän näkökohtaan kiinnitetään riittävästi huomiota tulevaa palvelurakenneuudistusta valmisteltaessa.

Kokeilualueen kuntien yhteistoiminnasta sopiminen

Kokeilualueen kuntien yhteistyö on kuntakokeilun lähtökohta. Kuntien itsehallinnon näkökulmasta on perusteltua, että kuntien yhteistoiminnasta ei säädetä velvoittavasti, vaan kunnilla on halutessaan mahdollisuus sopia yhteistyöstä tai järjestämisvastuun siirtämisestä kuntalain (410/2015) mukaisesti.

Jos kokeilualueen kuntien yhteistoiminta ei kuitenkaan jostain syystä toteutuisi, tämä voisi muodostua ongelmalliseksi kokeilun tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta. Ilman yhteistoimintaa kokeilua saattaisivat toimeenpanna yksittäiset kunnat, jotka eivät hakukriteerien perusteella olisi olleet kelpoisia osallistumaan kokeiluun. Kokeilusta ei olisi myöskään mahdollista saada irti niitä tietoja ja tuloksia, joita sillä alueellisena kokeiluna tavoitellaan. Lisäksi tilanteissa, joissa yksittäinen kunta tai yksittäisiä kuntia jäisi yhteistoiminnasta syrjään kokeilualueella, TE-toimistojen työmäärä alueen työllisyyden edistämisen yhteen sovittamisessa todennäköisesti kasvaisi, kun yhteen sovittamista tulisi tehdä kokeilualueella sekä kokeilualueen kuntien että sen ulkopuolelle jäävien kuntien kesken.

Hallintovaliokunta kiinnittää huomiota erityisesti asiakkaiden näkökulmaan. Jos yksittäinen kunta jäisi yhteistoiminnasta syrjään kokeilualueella, se saattaisi valiokunnalle esitetyn arvion mukaan vaarantaa kyseisen kunnan työnhakijoiden ja työttömien työnhakijoiden mahdollisuuksia saada lainsäädännön mukaisia julkisia työvoimapalveluja. Tämä johtuisi siitä, että yksittäisen pienen kunnan mahdollisuudet järjestää palvelut muun muassa alueellisen liikkuvuuden näkökulma huomioiden ovat heikommat kuin laajemmalla kokeilualueella.

Edellä mainitut perustelut huomioiden hallintovaliokunta esittää työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle harkittavaksi, että lakiehdotukseen lisättäisiin niin sanottu perälautasäännös, jossa määritet-

täisiin aikaraja yhteistoiminnan muodoista sopimiselle kuntalain 8 luvun tarjoamien mahdollisuuksien mukaisesti. Yhteistoiminnan muoto jäisi kuntien päätettäväksi. Lisäksi tulisi säätää näiden sopimusten toimittamisesta työ- ja elinkeinoministeriön tietoon sekä siitä, mitä tapahtuu, jos kokeilualueen kunnat eivät sovi yhteistoiminnasta. Tällaisessa tapauksessa kokeilua ei kyseisellä kokeilualueella toteutettaisi. Edellä mainitut sopimukset olisi tehtävä esimerkiksi kolme tai neljä viikkoa ennen lain voimaantuloa, jolloin jäisi vielä aikaa niille järjestelyille, joita kokeilun mahdollinen purkaminen vaatisi. Valiokunnan esittämä seuraava säännös olisi sisällytettävissä esimerkiksi uudeksi 4 §:ksi, jolloin lakiehdotuksen 4—25 §:stä tulisi lain 5—26 §:

4 § (Uusi)

Kokeilualueen kuntien yhteistoiminnasta sopiminen

Kokeilualueen kaikkien kuntien tulee sopia kuntalain 8 luvussa tarkoitetusta yhteistoiminnasta viimeistään kolme viikkoa ennen lain voimaantuloa. Kokeilualueen kuntien tulee saattaa sopimukset työ- ja elinkeinoministeriön tietoon.

Jos 1 momentissa tarkoitetusta yhteistoiminnasta ei sovita kokeilualueen kuntien kesken 1 momentin mukaisessa määräajassa, ei kokeilua toteuteta kokeilualueella.

Edellä esitetty sopimusvelvoite ei määrittelisi kunnille pakollista yhteistoimintavelvoitetta, sillä kokeilualueen kunta voi myös kieltäytyä sopimusperusteisesta yhteistoiminnasta. Tällöin se ei kuitenkaan voisi osallistua kokeiluun, joka on muutenkin vapaaehtoinen. Sopimusperusteisesta yhteistyöstä kieltäytyvä kunta vapautuisi samalla uusista lakisääteisistä tehtävistä, mitä valiokunnan mielestä ei kuitenkaan voida pitää kunnan kannalta suhteettomana seuraamuksena.

Säännöksen yhteydessä on syytä huomioida se, että TE-toimistojen yhteistoimintaneuvottelut henkilöstön kuntasiirtojen osalta ovat käynnistyneet ja saadun selvityksen mukaan ne on tarkoitus saattaa päätökseen joulukuun puoliväliin mennessä. Jos kokeilualueiden muodostuminen juridisesti varmistuu vasta kolme viikkoa ennen lain voimaantuloa (alkuperäisen haun kokeilualueiden osalta), olisi mahdollinen suunniteltujen henkilöstösiirtojen peruminen kuntiin toteutettava joulukuun loppuosan aikana. Vastaavat muutostarpeet koskisivat myös tietojärjestelmämuutoksia muun muassa työ- ja elinkeinohallinnon URA-asiakastietojärjestelmään.

Valvonta

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että kunnille siirtyvien palvelujen järjestämisen ja tuottamisen valvonta olisi aluehallintovirastolla. Tehtävä on aluehallintovirastolle uusi. Tehtävä keskitettäisiin Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirastoon. Laissa säädettäisiin aluehallintoviraston aktiivisesta valvontatehtävästä kokeilualueiden lain noudattamisen sekä asiakkaiden yhdenvertaisuuden valvomiseksi. Esityksen mukaan aluehallintovirasto voi keskeyttää kokeilun, jos kokeilualue toimii lainvastaisesti ja jos asiakkaiden yhdenvertaisuus kriittisissä palveluissa heikkenee kokeilualueilla.

Hallintovaliokunta pitää ehdotusta perusteltuna ja tehtävää aluehallintovirastolle luontevana. Valvontatehtävä rinnastuu aluehallintovirastoille erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon hallin-

nonaloilla säädettyyn kunnan toiminnan valvontaan (mm. sosiaalihuoltolain 3 §:n 2 momentti, kansanterveyslain 2 §:n 1 momentti). Tämän vuoksi valvonnan toteuttamisessa voidaan todennäköisesti hyödyntää samoja prosesseja kuin muillakin aluehallintoviraston hallinnonaloilla.

Hallituksen esityksestä on pääteltävissä, että valvonta on tarkoitettu nimenomaan laillisuusvalvonnaksi. Tämä ei kuitenkaan käy täysin selvästi ilmi ehdotetun sääntelyn sanamuodosta. Hallintovaliokunta katsoo, että asia on tarpeen selventää, ja esittää lakiehdotuksen 23 §:n 2 momentin täydentämistä esimerkiksi seuraavasti:

> "*Jos kokeilualueilla havaitaan tässä laissa tarkoitettujen palvelujen järjestämisessä olennaisia puutteita taikka toiminta muutoin on lain vastaista, a*luehallintovirasto voi antaa määräyksen puutteiden korjaamisesta tai epäkohtien poistamisesta. Määräystä annettaessa on asetettava määräaika, jonka kuluessa tarpeelliset toimenpiteet on suoritettava."

Lisäksi hallintovaliokunta esittää, että 23 §:n 3 momenttia tarkistetaan selkeyden vuoksi seuraavasti:

> "Aluehallintovirasto*lla on toimivalta* velvoittaa *kunta tai kokeilualue* noudattamaan 2 momentissa tarkoitettua määräystä uhalla, että toiminta keskeytetään osittain tai kokonaan."

Hallintovaliokunta korostaa kuitenkin ensisijaisesti ennakollista yhteistyötä kokeilualueen kuntien, kokeilualueen TE-toimiston ja tarvittaessa myös muun hallinnon kesken, jottei päädyttäisi sellaiseen tilanteeseen, että aluehallintovirasto joutuisi puuttumaan kokeilun toteutukseen. Hallintovaliokunta pitää tärkeänä, että kunnille tarjotaan kokeilun aikana tukea. Jos valvontamenettelyyn joudutaan ja jos esillä olisi myös mahdollisuus kokeilun keskeyttämiseen, olisi tilanne ja ratkaisuehdotus syytä käydä yhdessä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa läpi kokonaisuuden arvioimiseksi.

Hallintovaliokunta toteaa, ettei lakiehdotukseen sisälly säännöstä aluehallintoviraston virkamiehen tiedonsaantioikeudesta. Oikeudesta saada tietoa on säädettävä täsmällisesti ja tarkkarajaisesti ottaen huomioon perustuslakivaliokunnan vakiintunut lausuntokäytäntö. Sääntelyn täydentämiseksi hallintovaliokunta esittää, että lakiehdotuksen 23 §:n 1 momenttiin lisätään asiasta seuraavanlainen säännös:

> *"Aluehallintovirastolla on oikeus saada salassapitosäännösten estämättä ja maksutta kokeilualueelta, kokeilualueen kunnalta, työ- ja elinkeinotoimistolta, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselta ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten sekä työ- ja elinkeinotoimistojen kehittämis- ja hallintokeskukselta tiedot, jotka ovat välttämättömiä valvonnan suorittamiseksi."*

Hallintovaliokunnan saaman selvityksen mukaan laillisuusvalvonnan toteuttaminen edellyttää kahden henkilötyövuoden lisäresurssia aluehallintovirastolle. Aluehallintovirastolla ei nykyisellään ole ylimääräistä resurssia, jota voitaisiin käyttää tämän kokonaan uuden tehtävän suorittamiseen, vaan tehtävää varten tarvitaan täysimääräisesti lisäresurssi. Aluehallintovirastolla ei myöskään ole entuudestaan palveluksessaan työllisyyspalveluiden asiantuntijoita, vaan tehtävään joudutaan rekrytoimaan uudet asiantuntijat, joilla on tehtävän edellyttämä erityisosaaminen. Tehtä-

vään sisältyy sekä reaktiivinen että aktiivinen suunnitelmaperusteinen valvonta. Erityisesti suunnitelmaperusteisen valvonnan toteuttaminen edellyttää sekä hyvää perehtyneisyyttä tehtäväkenttään että resurssin käyttämistä myös valvontasuunnitelman laatimiseen. Aluehallintovirastoissa asiat ratkaistaan esittelystä. Päätösprosessin toteuttaminen edellyttää tällöin vähintään kahden asiantuntijan työpanoksen osoittamista tehtävään. Hallintovaliokunta pitääkin hallituksen esityksen HE 87/2020 vp perusteluissa (s. 22) esitettyjä kustannuksia edellä todetut perusteet huomioiden alimitoitettuina. Hallintovaliokunta pitää välttämättömänä, että Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirastolle tehtävän hoitamiseksi tarvittavista resursseista huolehditaan.

Lopuksi hallintovaliokunta kiinnittää vielä huomiota hallituksen esityksen HE 87/2020 vp perusteluihin (s. 70), joissa virheellisesti viitataan muutoksenhaun tapahtuvan Helsingin hallinto-oikeuteen. Oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) 10 §:n 3 momentin mukaan, jos päätöksen tehneen viranomaisen toimialueena on koko maa, toimivaltainen on se hallinto-oikeus, jonka tuomiopiirissä valittajan kotipaikka sijaitsee. Tällä perusteella toimivaltainen hallinto-oikeus vaihtelee sen mukaan, mitä aluetta aluehallintoviraston päätös koskee.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Hallintovaliokunta esittää,

että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 15.10.2020

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Riikka Purra ps
varapuheenjohtaja Mari-Leena Talvitie kok
jäsen Tiina Elo vihr
jäsen Jussi Halla-aho ps
jäsen Eveliina Heinäluoma sd
jäsen Hanna Holopainen vihr
jäsen Hanna Huttunen kesk
jäsen Anna-Kaisa Ikonen kok
jäsen Aki Lindén sd (osittain)
jäsen Mats Löfström r
jäsen Mauri Peltokangas ps
jäsen Juha Pylväs kesk
jäsen Piritta Rantanen sd
jäsen Matti Semi vas
jäsen Ben Zyskowicz kok

Valiokunnan lausunto HaVL 17/2020 vp

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Minna-Liisa Rinne

ERIÄVÄ MIELIPIDE

Perustelut

Hallituksen esityksessä HE 87/2020 vp ehdotetaan säädettäväksi laki työllisyyden edistämisen kuntakokeilusta. Esityksen mukaan eräitä valtion työ- ja elinkeinotoimistojen tehtäviä siirrettäisiin kokeilun ajaksi kuntien tehtäväksi laissa tarkemmin määriteltyjen ja osittain vaikeasti työllistyvien asiakasryhmien osalta. Hallituksen esityksessä HE 114/2020 vp ehdotetaan edellä mainitun hallituksen esityksen täydentämistä siten, että lakiin lisättäisiin kuusi uutta kokeilualuetta ja neljään alkuperäisessä esityksessä vahvistettuun kokeilualueeseen lisättäisiin kunta tai kuntia. Lisäksi säännöksiä täsmennettäisiin. Kokeilu liittyy hallitusohjelman tavoitteisiin työllisyysasteen nostamiseksi 75 prosenttiin ja kuntien roolin vahvistamiseksi työllisyyspalvelujen järjestäjänä.

Kokeiluasetelma on puutteellinen

Hallituksen esityksessä korostetaan, että kyseessä on kokeilu. Vertailukelpoisen tutkimustiedon saaminen on ensisijaisen tärkeää, kun suunnitellaan pysyväisluontoisempia ratkaisuja työvoimapolitiikan palvelurakenteeseen. Kokeilun tavoitteena pitäisi olla saada tietoa siitä, parantaako kuntapohjainen palveluiden järjestäminen työllisyyden edistämisen vaikuttavuutta ja työllisyysastetta. Perussuomalaisten valiokuntaryhmä katsoo, että tähän kysymykseen nyt esitettävän kokeilun avulla ei ole mahdollista saada luotettavaa vastausta. Tavoitteiden saavuttamisesta ja tulosten vaikuttavuudesta ei tulla saamaan riittävästi tietoa.

Yhtenä keskeisenä ongelmana on, ettei kunnollista tutkimusasetelmaa synny. Tämä johtuu siitä, että järkevää vertailujoukkoa ei yksinkertaisesti ole. Kun kokeilun kohderyhmään kuuluisivat kaikki kokeilukuntien työttömät ja työvoimapalveluissa olevat työnhakijat, jotka eivät ole oikeutettuja ansiopäivärahaan, sekä kaikki alle 30-vuotiaat, maahanmuuttajat ja vieraskieliset työttömät työnhakijat, ei kokeilun ulkopuolisia verrokkiryhmiä ole.

Kokeilujen luotettava vaikutusten arviointi kuitenkin edellyttäisi, että kokeiluun osallistuville kuntien asukkaille pystyttäisiin muodostamaan keskimäärin samankaltaiset verrokkiryhmät. Käytännössä luotettavan arvioinnin toteuttaminen edellyttäisi satunnaistamiseen perustuvien koeasetelmien luomista siten, että samankaltaisessa asemassa olevia henkilöitä kuuluisi sekä kokeilun kohderyhmään että jäisi sen ulkopuolelle.

Vastaavasti, jotta vertailua kokeilualueiden kuntien ja kokeilun ulkopuolisten kuntien välillä voitaisiin tehdä, olisi kokeilualueeseen kuuluvilla kunnilla oltava elinkeinorakenteeltaan selkeä vastinpari, joka ei ole kokeilun piirissä.

Kokeilun viimekätisenä tavoitteena on työllisyysasteen nostaminen, erityisesti heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistymisen edistäminen sekä työttömyyden julkiselle taloudelle aiheuttamien kokonaiskustannusten hillitseminen. Huomattava kuitenkin on, että hallituksen esitykset eivät lainkaan sisällä arviota kokeilun työllisyysvaikutuksista. Hallitus ei siis näytä itsekään uskovan siihen, että kokeilun toteuttaminen edistäisi hallituksen työllisyystavoitteen toteutumista.

Valiokunnan lausunto HaVL 17/2020 vp
Eriävä mielipide

Ei merkittäviä työllisyysvaikutuksia aiemmista kokeiluista

Perussuomalaisten valiokuntaryhmä kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että vastaavia kuntakokeiluja on toteutettu aikaisemminkin. Kokeiluasetelmien puutteellisuuden vuoksi työllisyysvaikutusten arviointia ei näissä kokeiluissa kuitenkaan ole voitu kattavasti toteuttaa. Aiemmin päättyneiden kuntakokeilujen vaikuttavuutta on selvitetty tutkimuksissa, ja niiden mukaan positiivista työllisyysvaikutusta ei ole havaittavissa tai sitä ei ole voitu irrottaa taloussuhdanteiden normaalista positiivisesta kehityksestä. Esityksen mukaiset kuntakokeilut eivät juuri poikkea jo toteutetuista kokeiluista. Perussuomalaiset katsoo, että nyt esitettävässä uudessa kokeilussa ollaan mitä ilmeisimmin toistamassa aikaisempien kokeilujen toteuttamisessa tehdyt virheet.

Kohderyhmän ongelmat

Maahanmuuttajat ja vieraskieliset kuuluvat poikkeuksetta kokeilun piiriin, mutta ilman maahanmuuttopolitiikan kiristyksiä on kysymys työllisyyspotentiaalin sijasta pikemminkin työttömyyspotentiaalista. Maahanmuuttopolitiikan kiristäminen on välttämätön työllisyystoimi, sillä integroitumiskyvyltään ja työllisyysasteeltaan ongelmallisten ihmisten maahanmuutto heikentää sekä työllisyysastetta että maamme taloudellista huoltosuhdetta ja kestävyysvajetta.

Kokeilu ei johda kestävään työllisyyden paranemiseen

Perussuomalaisten valiokuntaryhmä on huolissaan siitä, että kuntakokeilujen järjestäminen vaikuttaa olevan hallituksen tärkein työllistämistoimi. Kun otetaan huomioon, että jo päättyneissä kuntakokeiluissa ei ole havaittu juurikaan positiivia työllisyysvaikutuksia ja ettei hallituksen esityksen mukainen kuntakokeilu merkittävästi eroa jo toteutetuista kokeiluista, on selvää, ettei Suomen työllisyysastetta saada kokeilun avulla kestävästi nostettua. Työllisyysaste saattaa sen sijaan nousta tilapäisesti ja keinotekoisesti, kun kokeilut todennäköisesti kasvattavat erityisesti kuntouttavan työtoiminnan käyttöastetta kuntien pyrkiessä välttymään työmarkkinatukiosuutensa maksamiselta keinoin, jotka eivät ensisijaisesti edistä työttömän työllistymistä avoimille työmarkkinoille ja jotka lisäksi nostavat työttömyyden hoidon kokonaiskustannuksia.

Kokeilu ei alueellisesti ja kuntalähtöisesti toteutettuna vastaa myöskään työvoiman liikkuvuuden haasteeseen. Lisäksi asiakkaan pallottelu luukulta toiselle voi lisääntyä, kun työnhakija joutuisi kokeilun aikana selvittämään työttömyysturva-asiaansa kolmen viranomaisen kanssa nykyisen kahden sijasta.

Hallituksen esittämässä kokeilussa ei olekaan kysymys kestävästä työllisyyspolitiikasta, eikä sillä ole mitään tekemistä julkisen talouden tasapainottamiseksi vaadittavien toimenpiteiden kanssa. Julkista sektoria paisuttamalla ja tukityöllistämällä ei työllisyystavoitteita tulla saavuttamaan.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto HaVL 17/2020 vp
Eriävä mielipide

Helsingissä 15.10.2020

Riikka Purra ps
Jussi Halla-aho ps
Mauri Peltokangas ps